

KAITSELIIDU DOKTRIIN

Ühendoperatsioonid

KAITSELIIT

Ühendoperatsioonid

Ühendatud lähenemisviis on nii NATO kui ka Eesti riigi kaitsepoliitika alustalased. Ühendatud käsitlus peaks sisult tähendama võimete kombineerimist nende tõhusamaks muutmise, mitte ainult kokkuhoiu eesmärgil. Nüüdisaegsetel operatsioonidel nõuab see rohkem kui kolme väeliigi perspektiivi: õhu- ja mereväe võimed tuleb kaasata maismaakeskkonna tegevuse planeerimisse algusest peale, mitte pelgalt täiendustena. Lisaks peavad ühendoperatsioonid üha enam lõimima sõjalisi jõupingutusi mittesõjaliste organisatsioonide pingutustega ning kaasavad peaaegu alati ka liitlasi. See tingib kõikehõlmava lähenemise, mis on põhimõtteliselt edasiarendatud ühendatud lähenemisviis ja mida tutvustatakse käesoleva peatüki hilisemas osas. Niinimetatud koostöövõimaldajatel on maismaakeskkonna territoriaalkaitse operatsioonides oluline roll, kuid ei tohi unustada, et alati ei pruugi neid juhtida Kaitseväe ülem.

Ühendkampaania organisatsioon. Sõjalises mõttes viivad territoriaalkaitse kampaaniat tavaliselt läbi ühendsihtjõud, mis on pandud kokku spetsiaalselt konkreetse operatsiooni tarbeks. Ühendsihtjõud moodustatakse põhiülesandest lähtuvalt ja varustatakse määratud eesmärgi saavutamiseks vajalike võimetega. Tänapäevases Eesti julgeolekuolukorras moodustatakse need nii Kaitseväe, Kaitseväe ja partnerorganisatsioonide kui ka liitlasriikide osalusel. Ühendsihtjõude juhib ühendsihtjõudude staap, mis allub ühendsihtjõudude ülemale, kes omakorda annab aru ühendvägede juhatajale ehk ühendjuhatajale endale. Eesti puhul on ühendjuhatajaks tõenäoliselt ühendoperatsioonide juhataja.

Ühendsihtjõud ja osaväed. Ühendsihtjõud koosnevad staabist ja hulgast osavägedest: maa-, mere-, õhu-, logistika- ja eriooperatsioonide osaväed. Esimesed neli peavad operatsiooni algusest peale olema nii praktiliselt kui ka kultuuriliselt põhjalikult lõimitud. Ühendsihtjõudude staap planeerib ja juhatab kampaaniat operatsioonitasandil. Osaväed koordineerivad lahinguid ja taktikalisi kokkupõrkeid, et saavutada operatsioonitasandi eesmärgid. Osaväed moodustatakse tavaliselt konkreetse kampaania tarbeks ja need on tõenäoliselt mitmeriigilised. Selles raamistikus võib Kaitseväe tegutseda siseriikliku maaosaväe koosseisus või ka koalitsioonipartneri juhtimise all kõrvalt teistest riikidest pärit üksustega või teatud olukordades ise sellist osaväge juhtides.

Toetatavad ja toetavad ülemad. Üks viis osaväed tõhusalt koos tegutsema panna on kasutada ühendväe kogumõju maksimeerimiseks toetatava ja toetava suhet. Toetatav ülem kannab esmavastutust kõrgemalseisva juhi määratud ülesande kõikide aspektide täitmise eest. Toetav ülem tagab toetatavale ülemale täienduse või muu toetuse või töötab välja toetava plaani. Maaosavägi võib saada toetust või toetada ise teisi osavägesid kampaania iga ühendasmärgi puhul. Vahetegemine on kasulik kõikidel sõjapidamistasanditel, näiteks selleks, et rõhutada põhijõupingutust. Toetaja ja toetatava suhe peab olema sisuline, et vältida komiteede tekkimist. Toetaja ja toetatava suhet on täpsemalt kirjeldatud peatükis „Operatsioonide juhtimine“.

PROJEKT

Lõimitud staap. Maismaakesksel operatsioonil on eelistatav staabimudel lõimida õhu-, mere-, logistika- ja erioperatsioonide võimed üheksainsaks maismaastaabiks. Lõimitud staap tugevdab olemasolevat maismaapõhist pädevust teiste väeliikide võimete tiheda liitmise abil ja võib osutada sidusamaks kui rida erinevaid osavägede staape. Teine lõimimisviis on ajutiselt kokku sulatada rohkem kui ühe tasandi väejuhatused. Seda peaks kasutama ainult juhul, kui see parandab sünergia. Siinkohal tekib risk, et juhul, kui kõrgema tasandi ülemal või staabi koosseisul ei ole piisavat kogemusi ja teadmisi, et kahe tasandi otsusprotsesse paralleelselt käsitleda, võib tekkida ülereguleerimine ja mikrojuhtimine, mistõttu kogu operatsioon muutub alajuhituks. Mõlemal juhul on organisatsioonilisel ülesehitusel väiksem tähtsus kui kampaania edukusel, mis omakorda sõltub intelligentsest ja paindlikust lähenemisest juhtimisele, nagu seda kirjeldab peatükk „Operatsioonide juhtimine“. Täielikult lõimitud staap kaasab ka laia valikut mittesõjalisi eksperte ja nõustajaid.

Ühendoperatsioonialad. Ühendoperatsiooniala on territoriaalkaitse mõistes kogu Eesti Vabariigi territoorium, mis on Vabariigi Valitsuse määrusega jagatud maakaitseringkondadeks. Kaitseväge juhataja saab oma direktiivis määrata sõjaliste operatsioonide läbiviimise ala maal, merel ja õhus, mille piires ta planeerib ja juhatab operatsioone konkreetse põhiülesande täitmiseks. Ühendoperatsiooniala, sealhulgas selle määravad omadused, nagu aeg, ulatus ja geograafiline piirkond, on olukorra- ehk põhiülesandepõhine. Lisaks geograafilistele piiridele tuleb mõju seisukohalt arvestada ka ühendoperatsiooniala globaalsete mõõtmetega. See tähendab, et kuigi operatsiooniala võib olla füüsiliselt kitsalt piiritletud, ei saa seda käsitleda isoleerituna ja nii selle ümber kui ka sees on haavatavad liitekohad. Kohene meediakajastus, küberühendused ühendoperatsiooniala sees ja väljas asuvate osaliste vahel ning võimalikud seosed erinevatel operatsioonialadel¹ toimuvate kampaaniate vahel on tegurid, mis nõuavad juhtidelt avatud meelt ja laia silmaringi.

Kaitseliidu panus

Käesolev alapeatükk käsitleb neid ulatuslikke kohustusi, milleks Kaitseliit peab valmis olema, Kaitseliidu ülesehitust ning konkreetset ja ainulaadset panust ühendoperatsiooni. See üldülevaade seostub sõjaliste tegevuste üksikasjalikuma kirjeldusega peatükis Täideviimine.

Kaitseliidu ülesanded

Eesti maaosavägi, mis moodustub elukutselistest komponendist, reservkomponendist ja Kaitseliidust, osaleb operatsioonidel, mis tulenevad kolmest kaitseülesannete kategooriast: alalised ülesanded, ettenägematud ülesanded ja ülesanded, mis tulenevad olukorrast, mille tekkimine ilma märkimisväärse ettevalmistusajata on ebatõenäoline. Kaitseliit jaguneb tinglikult kolme funktsionaalsesse tegevusgruppi: võitlejateks, võimaldajateks ja võimendajateks. Kaitseliidu liikmeskonna mitmekesisus teeb organisatsioonist laiapindse riigikaitse praktiseerija, kusjuures seda võib rakendada nii kaitseministeeriumi kui ka siseministeeriumi või konkreetset operatsiooni juhtiva ministeeriumi valitsemisalas, näiteks majandus- ja kommunikatsiooniministri juhitud küberoperatsioonis. Võitlejate ja võimaldajate

¹ Siinkohas tuleb eeldada, et sõjaliste operatsioonide korral Eesti Vabariigis on kogu riigi territoorium tõenäoliselt vaid üks ühendoperatsiooniala suuremast sõjateatrist.

PROJEKT

tähtsus operatsioonide teostamise kontekstis on samaväärne ja loob üksteise suhtes õiges korrelatsioonis rakendatuna edu eeldused. Võimendamine toimub tegevliikmete professionaalsete ja sotsiaalsete võrgustike aktiveerimise ja rakendamise abil.

a. Kaitseliidul ei ole alalises valmisolekus üksusi, seda funktsiooni täidetakse elukutseliste sõjaväelastega.

b. Riikliku eriolukorra tekkimisel moodustatavad üksused tagavad võime astuda vastu riiklikke huvisid ohustavatele väljakutsetele. Sellised kõrgvalmiduses üksused peavad olema põhjalikult välja õpetatud ja lühikese etteteatamisajaga kasutusvalmis operatsioonidel kogu riigi territooriumil. See funktsioon lasub Kaitseliidul.

c. Kõik üksused, olgu nad alalises valmisolekus või eriolukorras tegutsevad, värbamise ja väljaõppega tegelevad üksused ja isikud või reservüksused, on üldise sõja või muude ülesannete (millele tõenäoliselt eelneb märkimisväärne hoiatus- või ettevalmistusaeg) korral vajamineva võime alus. Lisaks peab enamik üksusi olema valmis tegutsema riigi tsiviilvõimude toetuseks.

Kaitseliidu üksused peavad olema võimelised:

- a) viima läbi kiireid sekkumisoperatsioone, võimalik, et teise maakaitseringkonna territooriumil ja pikema aja vältel. See võib hõlmata siirmist areneva kriisi ärahoidmiseks, ennetamiseks või sellele reageerimiseks, võimalike konfliktiosaliste heidutamist või survestamist konflikti paisumise või kokkupõrgete ärahoidmiseks, järeleandmatu vastase lagundamist või purustamist (tavaliselt koos liitlastega) või osalust muus sõjalises tegevuses konfliktitsooni stabiliseerimise eesmärgil;
- b) andma panuse Eesti riigi kaitsesse ja kestlik. See hõlmab piirkondlike juhtimisorganite ülalpidamist, riiklike strateegiliste reservüksuste tagamist, mis on välja õpetatud ja varustatud erinevate sõjaliste ülesannete täitmiseks, sealhulgas tsiviilvõimude abistamiseks, ja üksuste rakendamist erialaste, näiteks objektikaitse, ülesannete täitmiseks.

Kaitseliidu ülesehitus

Üldjoontes jaguneb Kaitseliit suuruse ja võimete põhjal hierarhiliselt: maakaitseringkond (sõjaaja struktuuriüksus), malev, malevkond ja neist moodustatavad üksused ja allüksused. Tüüpiline hierarhiline järjestus suuremast väiksemani on maakaitseringkond, üksus ja allüksus. Kaitseliidu üksused on pataljoni taseme taktikalised lahingugrupid, nende allüksused kompaniid või patareid. Kaitseliidu ülesehitus järgib põhimõtteliselt rügementaalset süsteemi, mis koosneb värbamisest, väljaõppest, administreerimisest ja muude Kaitseliidu seaduses ettenähtud tegevuste teostamisest ning toetab organisatsiooni kogukondlikku vaimu, toetudes samas ise sellele. Rügementaalse süsteemi rakendamine võimaldab põhiülesandepõhist juhtimist ja sellele vastava sihtstruktuuri moodustamist.² Eesti kontekstis vastab maakaitseringkond rügemendile, kusjuures süsteemi põhimõtteid rakendatakse kõikides selle ringkonna koosseisu kuuluvates malevates. Väljaõppe ehitusblokk selles süsteemis on rühm ja lahingugrupi ehitusblokk on kompanii või erialarühm. Kuna maakaitseringkond moodustab nii lahingu- kui ka sisekaitseüksusi ja -allüksusi, on need struktureeritud maksimaalselt sarnaselt, et vajadusel üksteist toetada või ülesandeid üle võtta.

² Ka võimaldab see loobuda seni kasutuses olnud ebamäärasest terminist „ekvivalent“.

PROJEKT

a. **Formeeringud.** Formeering on brigaad, mis on mitmest lahinguüksusest koosnev rühmitis koos juurdekuuluvate juhtimis-, lahingujuhtimistoetus-, lahingutoetus- ja lahinguteeninduselementidega. Kaitseliit ei moodusta iseseisvaid formeeringuid. Formeering koosneb tavaliselt mitme relvaliigi erinevalt kombineeritud üksustest. Kui nad tegutsevad lõimitud tervikuna, nimetatakse neid ühendrelvaliikideks. Nüüdisaegsete operatsioonide keerukusega toimetulek nõuab teatud tasandi formeeringuid. Kui maakaitse ülesande teostamiseks rakendatakse kasvõi üht Kaitseväge brigaadi, eeldab see juhtimist Kaitseliidu Peastaabi tasandil, sest just see tasand on ette nähtud ja peab olema ettevalmistatud tegelemiseks ühend-, ametkonnaüles- ja mitmeriigiooperatsioonide nõudmistega.

b. **Üksused.** Üksus on vähim pikemaajaliseks iseseisvaks operatsiooniks võimeline orgaaniliste võimetega rühmitis, kuigi ka mõned allüksuste grupid suudavad lühikese aja vältel teha sama. Üksus hõlmab orgaanilisi lahingujuhtimistoetuse, lahinguteenindus- ja piiratud lahingutoetuselemente. Üksused koosnevad tavaliselt 400–1000 inimesest, kellest enamik kuulub ühte relva- või väeliiki.

c. **Allüksused.** Üksus koosneb kolmest kuni viiest alajaotisest ehk allüksusest. Allüksuse koosseisu kuulub 60–150 inimest. Allüksused jagunevad omakorda 12–35 tegevliikmest koosnevateks rühmadeks, mis jaotatakse kolmeliikmelisteks sõidukimeeskondadeks ja vähemalt kaheksaliikmelisteks jalastuvateks jagudeks. **Ühegi rühmitise suurus ei ole juhuslik, vaid johtub sõjapidamise ajaloo käigus omandatud kogemustest.**

Ülesehitus operatsioonidel. Tänapäeva mitmekülgsete ja hübriidiselloomuga ülesannetega toimetulekuks peab Kaitseliidu ülesehitus olema maksimaalselt sarnane nii rahu-, kriisi- kui ka sõjaajal, seega peab Kaitseliit olema terviklik organisatsioon. Sarnaselt liitlaste sõjaliste organisatsioonidega, mis saavutavad paindlikkuse konkreetse operatsiooni või selle faasi tarbeks grupeerumist võimaldava modulaarse lähenemise abil, rakendatakse seda printsiipi ka Kaitseliidus. Kaitseliidu homogeenne struktuur võimaldab kasutada tegevliikmeid operatsioonidel, väljaõppes, eriolukordade lahendamisel ja taastumisel vastavalt kujunenud olukorrale. Kõiki alltoodud kirjeldusi tuleks vaadelda kui ehituskive üha kasvavalt **mitmeotstarbeliste** üksuste kontekstis. Mitmekülgsus on igale üksusele esitatav põhinõue.

a. **Koosseisutabelid.** Üksused on üles ehitatud vastavalt koosseisutabelitele, mille põhjal korraldatakse nende mehitamine, varustamine, infrastruktuur ja rahastamine.

b. **Lahingukord.** Kuigi Kaitseliidul on olemas kehtiv lahingukorra mudel (kergejalavägi), tähendab see termin igapäevases kasutuses konkreetse kampaania või operatsiooni tarbeks loodud ja siirdud üksuste ja allüksuste nimekirja.

c. **Sihtstruktuurid.** Jõudude rühmitamist konkreetseks operatsiooniks või selle faasiks kirjeldab sihtstruktuur. Tavaliselt organiseeritakse üksused rühmitistesse kollektiivselt sihtstruktuurisisesi.

d. **Ühendrelvaliikide grupid.** Rühmitamist ja ümberrühmitamist kasutatakse mitme relvaliigi, näiteks jalaväge, soomusväe, lennugäge, suurtükiväge ja pioneeride, lõimimiseks, et ühendada ja suurendada nende võitlusvõimet. Kuigi Kaitseliidul puudub paljude relvaliikide orgaaniline üksus ja ekspertiis, peab oskus nende kasutamiseks ja juhtimiseks olema olemas, et olla võimeline osalema Kaitseväge või liitlaste juhitavates operatsioonides. Ühendrelvaliikide grupeerimiseks tuleks kasutada soomus-, mehhaniseeritud, kerge- või õhmanöövrijõudude kõige tõhusamate kombinatsioonide moodustamiseks. Korralikult ressursidega varustatuna pakuvad

PROJEKT

ühendrelvaliikide grupid täiendavaid võimeid, mis annavad eelise vähemtasakaalustatud väe ees.

e. **Lahingugrupid ja sihtjõud.** Lahingugrupp on ühendrelvaliikide grupp, mis põhineb soomus-, luure- ja jalaväeüksusel ning on mõeldud kõikide taktikaliste tegevuste läbiviimiseks. Lahingugrupp ja moodustatakse tavaliselt allüksusi juurde andes või ära võttes. Kõrgemalseisva formeeringu, üksuse või allüksuse elementide juurdeandmise teel loodava väe üldnimetus on sihtstruktuur. See kirjeldus kehtib ka brigaadi juhtimistasandi grupi kohta. Kaitseliidu lahinguüksused kuuluvad sõjaajal Kaitsväe koosseisu, mistõttu lahingugruppide ja sihtstruktuuride moodustamine võib toimuda nii väeülel kui ka Kaitseliidu siseselt, sõltuvalt vajadusest ja operatsioonist.

f. **Nelja printsip.** Mistahes lahinguüksuse, sihtstruktuuri või formeeringu võime sõltub olulisel määral selle rühmitamisest või sihtstruktuurist. Üldjuhul peab rühmitis või sihtstruktuur olema kujundatud selliselt, et see oleks võimeline täitma nelja üksteist täiendavat ja samaaegset ülesannet: leidma, siduma, lööma ja edendama. Niisiis peaks see olema **katteüksus**, mis leiab, saavutab olukorrateadlikkuse ja seob, **manööverüksus**, mis lööb (või avaldab otsustavat mõju), ja **vaba üksus** reservis, mis on valmis reageerima esilekerkivatele ohtudele, edendama või võtma manööverüksuse lahinguülesande üle. Vähim, milleks nelja printsip on kasulik, on aidata ülemal mõista, milliseid riske võtab ta oma üksusega, arvestades selle ülesehitust. Ideaalis võiks olla olemas teine ešelon millega edeneda kuid Kaitseliidu ressurss ja struktuur seda ei võimalda, mistõttu tuleb laiendada reservi kasutusspektrit ja aktsepteerida sedavõrd suuremat riski.

Maaväe elemendid ja tüübid. Kaitseliidu lahinguüksused on mõeldud valdavalt kasutamiseks maismaakeskkonnas, mistõttu rakendatakse neile samu printsiipe nagu maaväele. Maavägi sisaldab hulka erinevaid tegevuspõhiseid elemente ja kasutustüüpe. Vägi tuleb kokku panna sellistest elementidest ja tüüpidest, et moodustuks sidus ja mitmekülgne tervik.

Väeelemendid. Maavägi koosneb lahingu-, lahingutoetus-, lahinguteenindus- ja lahingujuhtimistoetuse elementidest. Iga elemendi osatähtsus sõltub konkreetsest operatsioonist. Kõik elemendid peavad olema lahinguvõimelised, kuid alljärgnevad kategooriad aitavad keskenduda nende põhirollidele.

a. **Lahinguelemendid.** Lahinguelemendid on need, mis vastasega otseselt kokkupõrkesse astuvad. Nad manööverdavad ja võitlevad, tavaliselt otsetulerelvi kasutades, et edeneda, vastast leida ja purustada või infot hankida. Lahinguelemendid hõlmavad soomus-, luure-, jalaväe- ja ründelennuväeüksusi, millest Kaitseliit valmistab ette ja mehitab luure- ja kergejalaväeüksusi.

b. **Lahingutoetuselemendid.** Lahingutoetuselemendid toetavad lahinguelemente kaudtule ja muu operatsioonilase abiga. Lahingutoetuselementide hulka kuuluvad kaudtule, mehitamata õhusõidukite, õhukaitse, lahingupioneeride, teatud osa õhuväe, sõjaväepolitsei ja elektroonilise sõjapidamise elemendid.

c. **Lahinguteeninduselemendid.** Lahinguteeninduselemendid tagavad lahingu- ja lahingutoetuselementide korraldusliku toetuse eeskätt administreerimise ja logistika vallas. Need elemendid tegelevad logistika, meditsiinilise ja varustustoetusega. Kodanikukaitse, administreerimise ning üldinseneriteenuste, nagu vee- ja elektrivarustuse, infrastruktuuri ja varustusteede, tagamise ja julgestamise eest kannavad hoolt Kaitseliidu territoriaalsed üksused ja allüksused ning Naiskodukaitse koostöös kohalike omavalitsustega.

PROJEKT

d. **Lahingujuhtimistoetus.** Lahingujuhtimistoetuse elemendid abistavad ülemaid juhtimise teostamisel. Nad tagavad sidepidamise igal sõjapidamistasandil, luureteabe ja informatsiooni, väeturse ning mitmete osiste ülemate ja staabikoosseisude kaitsmise, jätkusuutlikkuse ja transportimise.

Väetüübid. Lahinguüksused ja nendega toetuseks liidetud üksused jagunevad tüüpi järgi luure-, manööver- ja õhumanööverjõududeks. Ühendrelvaliikide grupeerimise tõttu tuleb märkida, et formeering ei koosne vaid üht tüüpi üksustest.

a. **Luureüksused.** Luureüksused on lahinguelemendid, mille esmane otstarve on leidmine, et hankida infot vastaste, muu inimdünaamika ja maa-ala kohta. Neid võib käsitleda lähi-, kesk- ja kaugmaakategorias, et paremini aru saada, kuidas ja kus nad tegutsevad. Nende leidmisülesandeid toetavad tavaliselt paljud muud vahendeid, näiteks mehitamata õhusõidukid. Luureüksused tegutsevad eelistatavalt varjatult, kuid mõnikord on vaja informatsiooni saamiseks ka võidelda, eriti kui ollakse võimalikest ohtudest ümbritsetud. Arvestades nende üksuste füüsilist asukohta operatsiooniruumis, võivad nad asuda isolatsioonis, ent ülemale otsuse langetamiseks vajalikes geograafilistes punktides, seega peavad nad olema jõulised, paindlikud ning suutelised lõimima või koordineerima mitmete võimete rakendamist, sealhulgas tuld ja luuretoetusfunktsioone, nagu elektrooniline sõjapidamine, SIGINT, HUMINT, GEOINT, GEOINF, MASINT, OSINT ja TECHINT. Kuigi luuretoetusfunktsioonid on Luurekeskuse vastutusala, peab Kaitseliit olema täielikult integreeritud nendesse tegevustesse nii teabe koguja ja sisestaja kui ka enda töödeldud luureteabe rakendajana. Maapealsed luureüksused peavad olema võimelised kaitstud manöövriteks soomus- või kergesõidukitel. Nad on sageli spetsiifiliselt varustatud ja paigutatud, et teha õigeid, teadlikke ja õigeaegseid otsuseid, mis edastatakse otse ülemale, ning kasutada ära üürikesi võimalusi. Nendelt üksustelt kohapealt saadud informatsiooni tuleks kasutada koos teistelt allikatelt tulnud teabega, näiteks peaks Kaitseliidu võrgustikku rakendama luurevõime võimendajana.

b. **Manööverüksused.** Manööverüksusi on üldisemalt võttes kolme tüüpi: soomus-, mehhaniseeritud ja kergemanööverüksused. Esiteks iseloomustavad need nimetused seda kaitstud liikumis- või manöövriplatvormi tüüpi, millega või mille pealt nad tegutsevad, seega nende võimeid, mitte niivõrd toimimisviisi. Tavaliselt tegutsevad nad ühendatult, näiteks ühte formeeringusse kokkupandult. Enamik üksusi ei ole rangelt üht tüüpi, kuid liigitamine on abiks gruppide ja väljaõppe organiseerimisel ning sellel on mõju ka eetosele. Tähtis on teada, et mida suuremat tulejõu, liikuvuse, kaitse ja vastupidavuse võimekust üksuselt nõutakse, seda raskemaks see paratamatult muutub. Erinevate manööverüksuste põhilised karakteristikud on järgmised:

- 1) **soomusüksused.** Soomusüksused rakendavad oma märkimisväärse võime panustamiseks lahingus soomukite jõudu, peamiselt soomuslahingumasinaid. Neil on soomukitelt lähivõitluse pidamise võime, millest jalastunud lähivõitlusüksused tavaliselt vastastikuse toetusena sõltuvad, eriti selleks, et ründeobjektile jõuda. Soomussõidukeid võib kasutada koondatult või üksikute platvormidena. Soomusüksused võivad rakendada koondtulejõudu, et tekitada šokki, manööverdada kiiresti, et seda ära kasutada, ja tagada kõrgtasemel kaitstust. Tavaliselt on nad tõhusaimaks vastaseks teise poole soomusjõududele ning on eriti mõjusad järeleandmatu ja end hästi sisse seadnud vastase hõivatud maastiku vallutamisel. Soomusüksuste kasutamist võib piirata teatud keeruline maastik, eriti juhul, kui neil puudub jalastunud

PROJEKT

- jalaväe lähitoetus, mis peaks olema orgaaniline, ning nende operatsioonilisele ja strateegilisele liikuvusele seavad kitsendusi mass ja logistilised nõudmised;
- 2) **mehhaniseeritud üksused.** Ka mehhaniseeritud üksused kasutavad soomustatud sõidukeid, seda vaid pisut kergemates kombinatsioonides, ning on taktikaliselt kiiremini kasutatavad kui soomusüksused ja võivad seega kuuluda esimesena tandrile siirdavate elementide hulka. Nende varustus jääb võimete poolest soomusüksuste omale tulejõu ja kaitstuse osas alla, kuid nad on kergemanööverüksustest võimekamad manööverdamise, kaitstuse ja tulejõu poolest;
 - 3) **kergeüksused.** Teatud keerulistel maastikel võivad kergeüksused olla ainsad tegutsemisvõimelised üksused. Kuid soomus- ja mehhaniseeritud üksustega võrreldes on nende tulejõud piiratud ja orgaanilise kaitse poolest on nad haavatavad, sõltudes pigem hajutamisest, varjamisest või kindlustamisest kui nende kasutuses olevatest platvormidest. Nende manööverdamisvõime on väike, seega muutuvad nad üsna kiiresti seotuks. Suurema liikuvuse või tulejõu andmine lisab neile mõningaid mehhaniseeritud üksuste omadusi, kuid sellele vaatamata saab neid rakendada vaid kergeüksuse rollis. Kaitseliidu lahinguüksused on kergeüksused.

c. **Õhumanööverüksused.** Õhumanööverüksused rakendavad õhusõidukite liikuvuse nende tegevusulatuse ja -erksuse, st reageerimissügavuse ja -kiiruse teenistusse. Õhumanööverüksused hõlmavad ründe-, toetus- ja luurekoptereid, õhupaiske- ja õhudessantjalaväge orgaaniliste lahingutoetus-, lahinguteenindus- ja lahingujuhtimistoetuse elementidega. Nende tegevus peab olema tihedalt lõimitud kogu muu õhutegevusega, samuti maismaamanööverüksustega. Maapinnal tegutsedes on õhumanööverüksustel kergeüksustega sarnased tugevused ja nõrkused. Õhumanööverüksusi ei ole Kaitseväge ega Kaitseliidu koosseisus, kuid kollektiivkaitse rakendamisel on tõenäoline, et liitlased võtavad need kasutusele, mistõttu on oluline teada ja tunda nendega opereerimise põhimõtteid ja eripära ning osata rakendada sellest tulenevaid lisavõimeid.

Maaväe, sh Kaitseliidu panus ühendkampaniasse

Maavägi on üldjuhul peamine töövahend, mille abil riik või koalitsioon oma tahet jõuga teistele inimestele peale surub ja mille abil saavutatakse sageli ühendkampania otsustav tulemus. Maavägi annab alljärgneva olulise ja kestva panuse (nimekiri ei ole kindlasti lõplik).

a. Maavägi suudab teise maaväe täielikult purustada. Kuigi õhu- ja merevägi võivad tekitada maaväele olulist kahju, suudavad kohanemisvõimelised vastased nende rünnakud välja kannatada ja täielikku purustamist vältida. Vastase täielikuks alistamiseks peab maavägi looma kontakti.

b. Maavägi suudab hõivata ründeobjekte. Nende füüsiline hõivamine maaväe poolt on ainus kindel maastiku julgestamise viis.

c. Maaväel on suurim otsene mõju inimestele. Suhtlemine inimestega on kindlaim viis mõju avaldamiseks, see aga on omakorda oluline pikaajalise stabiilsuse saavutamiseks. Elanikkonna seas tegutsev isikkoosseis võib avaldada tugevat positiivset või negatiivset mõju. Kaitseliit peab looma julgeolekutunde ja reaalsuse kohalolekuprofiili ja -hoiakute abil, mida kirjeldab täpsemalt peatüki „Manööverlik lähenemine operatsioonidele“ lisa „Infooperatsioonid“.

PROJEKT

d. Maavägi võimaldab Kaitseliidu koordineeriva rolli abil teistel ametkondadel tegutseda. Konfliktijärgsel perioodil sõltub pikaajaline stabiilsus tõenäoliselt nii kohalikest kui ka rahvusvahelistest valitsus- ja valitsusvälistest ametkondadest, mis tegelevad elementaarsete teenuste, valitsemise ja arendamisega. Need ametkonnad tegutsevad kõige tõhusamalt keskkonnas, kus Kaitseliit ja Kaitsevägi on taganud teatud julgeoleku, kuid kestlik julgeolek sõltub juba tsiviilametkondade ja Kaitseliidu pingutuste edukusest.

e. Valmidus maaväge kasutada on poliitilise pühendumise tugevaim tõestus. Maaväe panustamine näitab avalikult poliitilist tahet ja riskivalmidust.

f. Maavägi annab olulise osa ühendväe heidutusmõjust. Maaväe heidutav mõju tuleneb eelkirjeldatud omadustest, need loovad koos ilmse jõukasutusvalmidusega arvestatava sunnivahendi, mis oleks ilma olulise maaväeelemendita ühendväel märksa nõrgem.

[Kosovo] Õhukampaania alguses oli liitlastel piisavalt õhuvõimet, et karistada serblasi, kuid vajaka jäi kriitilisest massist, et peatada etniline puhastus. Alles maaväe kasutamise tõenäosus sundis Miloševići rahvusvahelise üldsuse survele järele andma ning katkestama sõjalise operatsiooni ja viima Serbia üksused Kosovost välja.³

Kindral Wesley Clark,
NATO Euroopa vägede kõrgem ülemjuhataja aastatel 1997–2000

Õhk-maa lõimimine

Kõige tähtsam keskkondlik kokkupuutepunkt on maaväel õhuruumiga, mis katab ja mõjutab kõiki maapinnal asuvaid operatsioonialasid. Õhuülekaalu saavutamisel, säilitamisel ja ärakasutamisel on oluline tähtsus enamiku maismaakeskkonna operatsioonide edukusele. Õhus ja maapinnal toimuva ja selle mõjude lõimimine eeldab kõigepealt arusaamist õhuvõimest.

Õhuvõime

Doktriin. NATO õhudoktriin AJP-3.3 sätestab neli põhimõttelist rolli: õhuülekaal, õhupaiskevõime, luure ja olukorrateadlikkus ning rünnak. See selgitab nende rollide taktikalist kasutamist, mille kokkuvõtte on kirjas allpool.

a. **Õhuülekaal.** Õhuülekaal on õhuvõime esmane roll, sest see võimaldab manöövrivabadust kõikides füüsilistes keskkondades. Õhuülekaal võimaldab ülematel initsiatiivi haarata ja hoida. Määratlust „õhuüleolek“ on õigem defineerida õhuülekaaluks kui ajaliselt piiratud vabaduseks kasutada teatud osa õhuruumist, vajadusel samal ajal vastasel selle kasutamist takistades. Kuigi NATO-l on nii arvuline kui ka tehnoloogiline eelis, ei saa NATO õhuülekaalu võtta enesestmõistetavana, sest potentsiaalsel vastasel on arenenud õhujõud ning ka tema toetatavad ja juhitud terroristlikud grupeeringud ehk mitteriiklikud vastased⁴ võivad õhuülekaalu ohtu seada (eriti madalamates õhukihtides). Ülemad peavad olema valmis selleks, et madalamas õhuruumis tekitavad ohtu kaasaskantavad

³ Clark, Wesley K. Waging Modern War, Bosnia, Kosovo, and the Future of Combat. Oxford: Public Affairs Ltd., 2001. Pp. 428–429.

⁴ Näiteks Donetski ja Luganski mässulised.

PROJEKT

õhukaitsesüsteemid, raketid, granaadiheitjad ja käsirelvad⁵. Taktikalise liikuvuse, tule, õhurünnaku ja meditsiinilise evakuatsiooni ülesannetega seotud kopterid ja aeglased lennukid tegutsevad paratamatult nende relvade tegevusulatuses ning on seega haavatavad, eriti õhkutõusmise ja maandumise ajal. Seetõttu on vajalik koostada lennuväljade ja eesmist tegevusbaaside ümber asuvate maa-alade kaitse plaan. Tavaliselt saavutatakse õhuülekaal õhuvastutegevusega, mis peab hävitama, lagundama või halvendama vastase õhuvõimet. Õhuvastutegevus jaguneb ründehõiveks (eesmärgiga hävitada, lagundada või halvendada õhusõidukite ja raketiohtu) ning kaitsvaks tegevuseks (passiivsed ja aktiivsed operatsioonid lahinguruumi tungida üritavate õhu- ja raketiüksuste avastamiseks, tuvastamiseks, kinnipüüdmiseks ja hävitamiseks või neutraliseerimiseks). Õhukaitses on omakorda kahte tüüpi: aktiivne, näiteks õhk-õhk hävituslennukite või pind-õhk-tüüpi rakettide kasutamine, ja passiivne, näiteks moondamine ja hajutamine.

b. **Õhupaiskevõime.** Õhupaiskevõime toetab siirmist, jätkusuutlikkust ja manöövreid. See hõlmab lennult täpsusmaandamist, õhustankimist, õhupaiske- ja õhudessanttegevust, logistilist õhutoetust, isikunaastet (SAR) ja meditsiinilist õhuevakuatsiooni. Õhupaiskevõime teeb võimalikuks nii sõjalise kui ka tsiviilisikkoosseisu ja -varustuse üleilmse, piirkondliku ja kohaliku siirmise. See on kiireim viis vedada varusid ja koondada üksusi. Tandrisisene ja tandritevaheline õhupaiskevõime on sageli ainus viis toimetada haavatud isikkoosseis ravisutusse piisavalt kiiresti, et päästa nende elu, ja viia tõhusalt läbi üksuste väljavahetamist. Õhuvedu korraldatakse tavaliselt vahetamise või otsekohaleveo skeemi järgi. Neist esimese puhul viiakse isikkoosseis või laadung taktikaliselt alalt turvalisemasse sõlmpunkti, milleks on tavaliselt siirdud tegevusbaas, kust tandritevahelised õhukid toimetavad nad väljapoole ühendoperatsiooniala. Otsekohaleveo korral viiakse isikkoosseis ja varustus otse vajalikku punkti. Kasutada võib kaht võtet: maandatud õhudessanti ehk inimeste ja laadungi mahalaadimist maandumisel õhusõidukist või lennultmaandamist langevarjude või vabalangemisega.

Võttes arvesse Eesti geograafilist eripära, on liitlaste õhupaiskevõime ülioluline. Kuigi Kaitsevälk ega Kaitseväel ei ole ja nad ka ei arenda iseseisvat õhupaiskevõimet, peavad Kaitseväe struktuuriüksused selleks, et tagada liitlastele õhupaiskeoperatsiooni läbiviimiseks vajalikud tingimused, oskama selliseid operatsioone toetada.

c. **Luure ja olukorrateadlikkus.** Õhuruumi ja kosmose kasutamine võimaldab saada ülevaate kogu elektromagnetilisest spektrist. Õhuvõime pakub sügavuti tajumist, mis teiste keskkonnaallikatega loimitult võimaldab ülemaailmsel koguda informatsiooni vastaste, elanikkonna ja maastiku kohta. Neid vahendeid võib kasutada mitte ainult maastiku kaardistamiseks, vaid ka väekaitseks, näiteks kattes formeeringu liikumist. Vaateväljavariandid võimaldavad valikut laiema maa-ala ja konkreetse sihtmärgi vahel. Mehitamata õhusõidukite kasutuselevõtt on muutunud õhukeskkonnast info hankimise paindlikumaks, vastupidavamaks ja riskivabamaks.⁶

d. **Rünnak.** Maavastutegevus saavutab ja säilitab teatud kontrolli maismaakeskkonna üle vaenlast ja infrastruktuuri sihtmärgistades või kasutades õhuvõime psühholoogilist mõju tahte ründamiseks näiteks jõudemonstratsioonide abil. Õhurünnakuid võib läbi viia strateegilise keskkonna kujundamiseks või muu tegevuse ja taktikaliste kokkupõrgete toetuseks. Linnades, mis on oluliste

⁵ Ukraina konflikti käigus on mässulised alla tulistanud nii koptereid, transpordilennukeid kui ka kõrgemal õhukihtides lennanud kommertslennu MH107.

⁶ UAVde kasutamist on Kaitseväel kavas arendada tulevikus. Seda kajastatakse detailsemalt taktikalise tasandi dokumentides.

PROJEKT

sõlmpunktidena paratamatult kaasatud lahingutegevusse, võib ka kõige täpsemate relvade kasutamine osutada keeruliseks, kuid nende kasutamine on oluline vastase survevastamiseks. Rünnaüksused on kaht liiki. Esiteks õhutoetus vastase maapinnapotentsiaali hävitamiseks, lagundamiseks, ümbersuunamiseks või viivitamiseks enne, kui seda jõutakse tõhusalt kasutada. Seda kasutatakse tavaliselt etteantud sihtmärkide vastu, nagu juhtimissõlmed, sillad ja ühendusteel. Õhutoetust tehakse selliselt kauguselt, et üksikasjalik löimimine maaväe manöövriga poleks vajalik. Teine rünnaüksus on lähiõhutoetus, mis kujutab endast plaanitud või kohest tegevust vaenulike sihtmärkide vastu. Lähiõhutoetus nõuab üksikasjalikku löimist maaväe tule ja manöövriga, et saada sihtmärgistamisjuhiseid ja vältida „sõbraliku tule“ olukordi. Koordineerimise ja löimise eest vastutavad maa peal asuvad õhutulejuhid. Lähiõhutoetus annab maaväele tulejõudu pealetungi- ja kaitsetegevuses, päeval ja öösel, et vastast hävitada, maha suruda, kahjutustada, lagundada, siduda või viivitada, seda sageli oma ja sõbralike jõudude vahetus lähetusel.

Õhk-maa löimimine

Õhuvõime koostoime maaväega. Maismaakeskkonna keerulise ja mõnikord kaootilise olemuse tõttu on õhutoetust planeerides vaja kujutleda maaväe ümbritsevat tsooni. Selliseid tsoone on kolm. Lähima neist määrab otsetulerelvade laskekaugus. Seetõttu on seda kõige kergem jälgida. Maavägi võib selles tsoonis kiiresti liikuda ja just seal leiab aset lähivõitlus. Teise tsooni moodustab ala, mida maavägi saab vaadelda ja tulistada oma kõige kaugemaleulatuvate organiliste süsteemide abil. Selles tsoonis tegutsevad maaväe luureüksused. Kolmas ja kõige kaugem on tsoon, millesse maavägi võib üksusi paiskema ja seal mõjusid tekitada ainult mõnikord ja ettevalmistatult üksikasjalike plaanide põhjal. Selles tsoonis toimiva tegevuse näideteks on süvaõhurünnakud, õhuanalüüsid, eriüksuste operatsioonid ja kaugmaaraketirünnakud. Õhu- ja maaväe koostoime on tsoonist sõltuvalt erinev. Tsoonid muutuvad, sest maaväe manöövreid ja maa-alasid mõjutavad maastik ja ilmastik. Miinimumina peab taktikaline õhu- ja maaväe koostöö olema lõimitud sisemises, koordineeritud keskmises ja dekonfliktitud välises tsoonis.

Õhk-maa löimimine on tegevus, mis nõuab väeliikide tihedaid suhteid, tõhusat ühist väljaõpet, **ühenddoktriini** ja võimete tundmist ning üksikasjalikku koordineerimist ja lävimist õhu- ja maaosavägede vahel. Õhk-maa löimimine on oluline sünergia saavutamiseks ning õhu- ja maismaakeskkonna vajalik koostöötasand. Dekonfliktimine jagab vastutuse ajas ja ruumis. See väldib „sõbralikku tuld“ ja dubleerimist ning tagab, et mõjud täiendavad teineteist. Koordineerimine nõuab õhu- ja maaväe koostegutsemist ühiste eesmärkide saavutamiseks. Löimimine toob osapooled kokku, et luua üks tervik, ning see toimib siis, kui õhu- ja maategevuse mõjud planeeritakse algusest peale teineteist tugevdama.

Plaanimissuunised. Õhk-maa löimist planeerides tuleb arvestada järgmiste suunistega.

a. Tuleb leida tasakaal lahingulendude etteplaneerimise ja kiire reageerimise vahel. Kuigi etteplaneerimine on tõhusam, võib kiire reageerimine olukorrale olla maaväe vaatepunktist siiski sageli mõjusam. Õhuvõimet saab hõlpsasti operatsiooniruumi sees ümber suunata, seega on õhuosaväe vaateväli tavaliselt sõjateatriülene ja just

PROJEKT

sel tasemel juhitakse seda kõige tõhusama mõju saavutamiseks. Samas juhitakse maaväge keskkonna keerukuse ja inimfaktorist tuleneva juhtimisulatuse piiratuse tõttu harilikult järgutatult⁷. Maapinnal võib õhuvõime mõju tunduda üürrike, sest vaateulatus on paratamatult lokaalne. Õhusõiduk liigub kiiresti maapinnalt vaataja nägemisväljast läbi. Maavägi vajab kombinatsioonis oma manöövrtega kiiret jõukasutust õhust kindlas kohas ja loodab näha ka koheseid kohapealseid tulemusi.

b. Pealetungiva õhuvõime kasutamist linnades tuleb planeerida teisiti kui asustatud keskustest eemal. Nagu kogu muu tulejõuga, tuleb ka siin ette vaadata, et ei hävitataks infrastruktuuri, mis võib hilisematele operatsioonidele vajalik olla, ja välditaks kahjustusi, mis võivad küll anda lühiajalise taktikalise eelise, kuid seda märkimisväärse operatsioonilise või strateegilise hinnaga

*Kindralleitnant Sir Bernard Freybergi vastuoluline otsus teostada massiivne õhurünnakute laine Monte Cassino kloostri vastu ei andnud liitlastele mingeid eeliseid. Vastupidi, Saksa X armee võitlejatele, kes olid sinnani hoidunud positsioonide rajamisest ajaloolise- ja kultuuriväärtusega objektile, andis see võimaluse oma kaitse tugevdamiseks kuna põhjus seda mitte teha oli kloostri hävimisega kõrvaldatud. Ülemäärase õhujõu kasutamine tõi kaasa liitlaste maismaüksuste suured kaotused ja hilisema hukkamõistmise üldsuse poolt.*⁸

c. Õhurünnakud strateegilistele sihtmärkidele võivad maismaakeskkonda enne otsustava tegevuse algust oluliselt ümber kujundada. See muudab võitluse tempokamaks, kuid planeerijad peavad arvesse võtma strateegilise infrastruktuuri kahjustamise destabiliseerivat mõju konfliktijärgsel perioodil. Õhutõkestus peaks varakult tegelema ohtudega, mis hiljem võivad selle asemel nõuda hoopis suurema riskiga lähiõhutoetust.

d. Info kogumine mehitatud ja mehitamata õhusõidukitelt koos seonduvate analüüsi-, rakendamis- ja laialijagamisvahenditega pakub suuremat tegevusulatust ja väiksemat riski, kuid on maapinnal läbiviidava luure lühiajalisem ja vähem eristav alternatiiv. Kõige tõhusamat kombinatsiooni pakub nende allikate ühendamine.

e. Õhupaiskevõime on maismaamanöövrile oluline võimaldi, mille kasulikkus avaldub eriti kõrgendatud ohu olukorras tegutsevate kerge- ja eriüksuste puhul. Õhupaise on tõhus täpse paiskesiirmise viis, mis tõstab ülesande tempot ja suudab tekitada kohaliku üllatuse.

f. Õhusõidukid on muutumas üha paindlikumaks ja suudavad sama põhiülesande raames lülituda ühelt ülesandelt teisele.

Õhulävimine ja koordineerimine. Ühendväe omavaheline lävimine on ühendoperatsioonide edukuse seisukohalt ülioluline. Osaväe läviohvitserid peavad olema üksikasjalikult kursis iga osaväe põhiülesandega, et koordineerida nende mõju õhuoperatsioonidele ja vastupidi. Maaväeüksuse staabis vahetavad õhulävielemendid õhuluure-, õhuhaldus- ja operatiivandmeid ning toetusnõudeid ja korraldavad juhtimismeetmete lõimimist. Samasugust rolli täidavad maaväelävielemendid õhuosaväe staabis. Maismaamanöövrüksuste koosseisus alates lahingugrupist kuni korpuseri on oma lennujuhtimistiimid, mis töötavad õhuosaväe staabi või operatsioonikeskuse heaks. Juhtimis- ja koordineerimismeetmed, näiteks kontrolljooned, sõltuvad maaväe paiknemisest ning

⁷ Vägede või vahendite paigutus, mille alljaotused on asetatud kindlaksmääratud vahemaaga ühel suunal üksteise järele [AAP-6-tõlge]. <http://mt.legaltext.ee/militerm/>.

⁸ <http://www.nzhistory.net.nz/war/the-italian-campaign/cassino>

PROJEKT

üksuste liikumisele ja meetmete muutmise avaldamisele kuluvast ajast. Selles valdkonnas on eriti tähtsad tõhusad staabitööprotseduurid. Oluline on ka **õhuväe koosseisu lõimimine staabi põhiplaneerimismeeskonda**, nad ei tohi olla vaid lisandid. Õhuväge omavate liitlasriikide kogemus on näidanud, et nad peavad olema kaasatud algusest peale, mitte appi võetud nõu andma juba väljakujunenud plaani kohta.

Ühendtule lõimimine. Täpsus- ja mahasuruva ühendtule liitmine ja sünkronimine⁹ manöövritega rühmast kuni diviisi tasandini, nagu ka selle olulisus õhk-maa lõimimises, on hädavajalik. Tähtis on ka ühendtule kontroll ja ärakasutamine kogu spektri ulatuses, rakendades ühendtulelülisid ja tuletoetusmeeskondi allüksuse tasandist lahingugrupi ja brigaadi tasandini.

Manöövrikeskne lähenemine. Õhuvõime panust manööverlikku lähenemisse tutvustab täpsemalt peatükk „Manööverlik lähenemine operatsioonidele“.

Kosmos ja küberruum

Kosmos

Füüsilises keskkonnas ja küberruumis toimuvate operatsioonide toetamine kosmoses asuvate või tänu kosmosele võimalikuks osutuvate võimetega on laialt levinud ja kujutab endast nii haavatavust kui ka eeliseid. Eestil puuduvad iseseisvad kosmosevõimed, mida võib jagada nelja valdkonda – andmevõrgud kosmoses (sealhulgas satelliitside ning positsioneerimis-, navigatsiooni- ja ajastamisrakendused), seire kosmosest, kosmoseseire ja kosmoseülekaal –, kuid liitlased tagavad kaht esimest, laialt rakendatud võimet ning neid kajastatakse valdkondlikes alamdoktriinides või lahingueeskirjades.

Küberruum

Küberruum on infokeskkonna ülemaailmne miljöö, mis koosneb infotehnoloogiainfrastruktuuride omavahel seotud võrgustikest, mille hulgas on internet, telekommunikatsioonivõrgud, arvutivõrgud, protsessorid ja juhtimisseadmed. Küberruumis toimuv tegevus võib avaldada kohalikku, piirkondlikku või üleilmset mõju. Et see ruum ei ole piiratud füüsilise asukohaga ega ka ajaliselt, avaldab selle kasutamise ja mõistmise levimine olulist mõju konflikti iseloomule ning selle tähendus maismaakeskkonnas tegutsevatele vägedele on põhjapanev. Küberruumi kasutamine peab olema nii pealetungiva kui ka kaitsva loomuga, et rakendada seda nii füüsiliste tegevuste ja mõjude toetuseks kui ka kaitsta sellist rakendamist. Ühelgi riigil pole ainuõigust küberruumile; üks selle eriomadusi ongi vabadus, mille see annab füüsiliselt isoleeritud või õigusteta osalistele. Ülemad peavad arvesse võtma alljärgnevat tegureid:

- a) kuidas ja mil määral on võimed sõltuvuses küberruumist ja kuidas see neid võimeid (nende kavandamist ja kasutamist) mõjutab;

⁹ Ettepanek terminoloogiakomisjonile. Et sõjalised operatsioonid toimuvad suures osas liitasvägede koosseisus või kontekstis, peaksid olema eelistatud terminid, millel on sarnane tüvi ja kõla ingliskeelse terminiga. Eesmärk on saavutada terminite efektiivne ja pragmaatiline kasutamine ning rahvusvahelise ja siseriikliku tegevuse võimalikult lähedane koostegevus, mitte aga emakeele arendamine.

PROJEKT

- b) kuidas lõimida tegevus küberruumis tegevustega muudes keskkondades ja/või kuidas viimased seda mõjutavad;
- c) kuidas küberruum võib avaldada nii positiivset kui ka negatiivset mõju doktriiniraamistikule ja kuidas seda mõju ära kasutada või leevendada;
- d) kuidas küberruum mõjutab ja ühendab sõjalisi, diplomaatilisi ja majanduslikke riigivõimu teostamise hoobasid;
- e) kuidas küberruum mõjutab vastase olemust, iseloomu ja haaret;
- f) kuidas küberruumi manöövrikeskselt ära kasutada, et saavutada mõistmist ja mõju, koguda luureteavet, haarata initsiatiiv, lõhkuda või kaitsta sidusust ja tahtejõudu ning toetada oma sõnumit.

Meri-maa lõimimine

Merekeskkond. Maavägi peab mõistma mereosaväe rolle, selle koostoimet ja lõimimist maismaakeskkonda ning rannaalade ja veeteede tähtsust nii nende kasutamise kui ka vastase takistamise seisukohalt. Maavägi peab olema suuteline tegelema nende keskkondade liitekoha keerukusega.

Mereosaväe roll ühendoperatsioonis. Mereväe jõude iseloomustavad põhiliselt juurdepääs, ulatuspiirkond, mitmekülgsus ja vedu. Nad suudavad piiratud poliitilise vastutusega survevahendina pikka aega merel tegevusvalmiduses püsida ja teha siis suunatud rünnakuid kaldapealsetele sihtmärkidele. Meretegevuse olulisemad liigid on jõu projitseerimine, mereülekaal, merereidid, heidutamine, kohaloleku näitamine, luureandmete kogumine ja julgeoleku tagamine, sealhulgas terrorismi-, piraatlus- ja narkokaubanduse vastane tegevus. Tuleb arvestada, et vastasel on samalaadsed rollid, kusjuures mõnda tegevusliiki võidakse kasutada petteoperatsiooni läbiviimiseks. Mereosavägi peab suutma tagada ka õhuvõime kuvamise lennukikandjatelt maismaakeskkonda, kui maismaabaasi kasutamine on osutunud võimatuks. Enamik neist liikidest nõuavad mere- ja maismaakeskkonna mõningast lõimimist.

Meredessant. Mere ääres või lähedal võib maaväe tegevust täiendada meredessantoperatsioonidega. Pettedessantid seovad üksusi kalda lähedal ja nõrgendavad kaitset mujal. Meredessantreidid on hajutava ja segava toimega, hävitavad vastse infrastruktuuri olulisimaid elemente, koguvad luureteavet või aitavad evakueerida mittevõitlejaid. Meredessantmaabumine avab liitlasvägede maaväele juurdepääsu tandrile või loob uue tiiva olemasoleval tandril. Mõlemal juhul on tavaline, et rannikuäärsed Kaitseliidu malevad tugevdavad dessantmaabumist, võimaldades edasist edundamist sisemaale.

Rannikuäärsetel malevatel on võtmeroll ka vastase meredessandi ärahoidmisel, häirimisel, segamisel või hävitamisel, mille detailsemat kirjeldust kajastatakse Kaitseliidu rannikukaitse kontseptsioonis või lahingueeskirjas (koostamisel).

Rannik. Merepiiriga operatsioonitandrid pakuvad maaväele soodsaid võimalusi, kuid sunnivad lahendama ka keerukaid ülesandeid. Liitlaste varajane ülekaal, millele järgneb kestav ülekaal rannikul, vajab manöövri vabaduse tagamiseks maismaakeskkonnas meretiival tulevate takistuste puudumist. Merevõimed annavad juhtidele tegevusvabaduse alates poliitiliste kavatsuste näitamisest, varajasest tandrile sisenemisest ja kestvatest rannikuoperatsioonidest kuni stabiliseerivate tegevuste, sealhulgas humanitaaroperatsioonide jätkusuutlikkuse tagamise ja

PROJEKT

toetamiseni. Maavägi saab rannikualasid kasutada dessantaluste ja rannikulaevade abil.

Muu mereline toetus maaväele. Veesõidukid võivad aidata maaväge märkimisväärse luure-, maaalaseire- ja ühendusvõimega. Need võivad tagada ka rannikualade õhukaitse, sealhulgas ballistiliste rakettide vastu. Pärast mere- ja õhukontrolli saavutamist saab liitlaste maaväge mere kaudu logistiliselt toetada ja vähendada sellega logistilist jalajälge maismaal. Laevad saavad pakkuda tingimusi haavatute raviks. Ka saavad staabid neid kasutada juhtimiskeskustena, seda eriti operatsiooni varastes etappides. Mereväeüksused saavad maaväge kaitsta merel asuvate kaitsetõketega või takistades vaenlase manöövreid merelt.

Briti laevastiku saabumine kujunes Eesti Vabadussõja üheks pöördepunktiks. Juba 21. detsembril läksid laevad Soome lahele, et tulistada vaenlase positsioone Kunda, Aseri ja Purtse piirkonnas.

23. detsembril 1918 algas Eesti sõjalaevastiku esimene lahinguretk Briti eskaadri toetusel: Tallinna sadamast väljusid dessandile Kundasse Lembit, pardal merejõudude juhataja Johan Pitka, vahilaev Laine ja hüdrograafialaev Lood.

Inglise eskaader kindlustas edaspidigi dessantide maabumist. 26. detsembril arestisid Ühendkuningriigi laevad Tallinna lähel Nõukogude miiniristlejad, mis anti üle Eesti valitsusele: Spartak, (Eesti merejõududes nimetati Vambolaks) ja Avtroil (Lennuk). Ühendkuningriigi laevastik osales ka Kroonlinna ja Krasnaja Gorka ründamisel.¹⁰

Kontradmiraal Walter Cowan ja Läänemere kampaania 1918–1919

Rannikuvetes korraldatavaid mereoperatsioone varitsevad ohud. Kalda lähedal piiratud vetes tegutsevaid mereväeüksusi ähvardavad miinid, kiirründepaadid, kaldalt lastavad laevatõrjeraketid ja rannapatareid, mida kasutavad tavajõud või irregulaargrupid. Kaldal asuvad maaväeüksused peavad tugevdama merel paiknevate mereväeüksuste kaitstust, tuvastades ja julgestades võimalikke laskekohti ning tagades vastastikuse toetuse sügavuses.

Teised sõjalised osaväed

Logistikaosavägi

Nagu teisedki osaväed, on logistikavägi sihtstruktureeritud sõjalis-strateegilise hinnangu põhjal. See on rajatud olemasoleva logistilise formeeringu – toetusväejuhatuse – baasil. Kuigi Kaitseliit on olulises mahus integreeritud Kaitseväge logistikasüsteemi, on vaja säilitada ja edendada malevate baasil toimivat logistikat, mis võimaldab võimete ametkondadevahelist ristkasutust ja kohaliku potentsiaali ärakasutamist. Maismaaoperatsioonide logistika planeerimist ja toimimist kirjeldab muude teemade hulgas peatükk „Kestuse tagamine“.

Erioperatsioonide osavägi

¹⁰ Kontradmiraal Walter Cowan ja Läänemere kampaania 1918–1919. Eesti Kaitsevägi. http://www.mil.ee/et/kaitsevagi/merevagi/laevastik/admiral_cowan.

PROJEKT

Erioperatsioonide üksused on üks maismaakeskkonnas tegutsevaid osavägesid. Erioperatsioonide üksus, sageli koos samaliigiliste koalitsiooniüksustega, tegutseb tihti maaväe vahetus lähetuses ja maaväega koostöös. Erioperatsioonide üksus on napp ja väärtuslik ressurss, mille kasutamine järgib püsivaid põhimõtteid: seda kasutatakse strateegilise mõju saavutamiseks, juhitakse kõrgeimalt asjakohaselt tasandilt, rakendatakse vabaduste maksimeerimiseks kõrgema tasandi suuniste kohaselt, lastakse käiku õigeaegselt, tagatakse juurdepääs kõrgeimale luureteabe tasandile ja allutatakse kõrgetasemelisele operatsioonijulgeolekule.

Erioperatsioonide üksusi kasutatakse sageli tandritasandi põhipingutusel, mis võib, aga ei pruugi asuda peamisel operatsioonialal. Need on operatsiooni ülemale olulised jõukordistid ja eriti kasulikud keskkonna kujundamisel või tingimuste loomisel tandrile sisenemiseks. Seda tuleb meeles pidada nappide vahendite jagamisel paljude vastukäivate nõuete vahel, eriti info, seire, sihtmärgikinnistamise ja luure vallas. Erioperatsioonide üksused võivad rakendada teistelt osavägedelt laenatud vahendeid, näiteks luure- ja kergeüksusi, mehitamata õhusõidukeid ning ründekoptereid.

Kaitseliidu ja erioperatsioonide üksuste koostööd selgitatakse eraldiseisvas lisas.

Kõikehõlmav lähenemine

Kuigi sõjalised jõud – sageli maavägi – võivad mängida sõjakäigul otsustavat rolli, vajab kriisiohje (kriisi tõkestamine, piiramine või lahendamine) edu saavutamiseks aktiivset ametkondadeülest osalust, kasutades kõiki riigivõimu teostamise vahendeid: sõjalist, majanduslikku, informatsioonilist ja diplomaatilist. Kõikehõlmav lähenemine eeldab ennetavat osalust, ühist arusaamist, pigem tulemusel kui sisendil põhinevat mõtlemist ja koos töötamist. Kõikehõlmava ehk laiapindse lähenemise paradigmat on täpsemalt kajastatud peatükis „Operatsioonide juhtimine“.

Operatsioonide ametkondadeüleused mõõtmed

Käesolev doktriin käsitleb kampaaniaid olemuselt ühendatuna, seega on kampaaniaplaanid ühendplaanid. Liide „ühend-“ omandab üha laiemat tähendust kui ainult enama kui ühe väeliigi või sõjaliste võimete kogu osalemine. Strateegiline edukus nõuab enam kui ainult sõjalised vahendid, kõigi kolme sõjapidamistasandi tegevused toetavad ise või saavad toetust teistelt ametkondadelt, millest mõned on tsiviilasutused. Enamik sõjalisi tegevusi peavad edu saavutamiseks olema kõikehõlmavad. Kõikehõlmava, ühendatud, ametkondadeülese ja mitmeriigilise lähenemise koostisosi vaadeldakse siinkohal ühekaupa.

Sõjaline staap on sageli see organ, mis tagab füüsilised ja ka intellektuaalsed vahendid laialdase kõikehõlmava lähenemise võimaldamiseks, sest seal on selleks ressursse ja oskusi, suutes samas ning suudetakse tagada omaenda julgeolekut. Kuid lähenemisviis ei pea olema tingimata läbinisti sõjaliselt juhitud. Kui julgeolek saab kord kindlalt kehtestatud, ei tohikski see enam olla sõjaliselt juhitud. Lähenemisviisi toimimisel või nurjumisel on otsustav roll inimsuhetel. Lähenemise aluseks peab olema ühine soov saavutada jõupingutuste ühtsus ja nõustumine, et edukuseks on vajalik rakendada kõiki riigivõimu teostamise vahendeid. Kõige parem

PROJEKT

eduvõimalus on ametkondadeülestel organisatsioonidel, sh Kaitseliidul, mis lävivad, harjutavad, planeerivad või teevad koostööd juba enne operatsioone.

Vabadused ja piirangud. Kui kõikehõlmav ametkondadeülene lähenemine rakendab kõiki riigivõimu teostamise vahendeid koondatult, võib see suurendada taktikalisi vabadusi. See võimaldab kasutada erialaseid teadmisi õigel ajal ja õiges kohas ning parandab tegevuse tähtsusjärjestamist, samakõlastamist ja koordineerimist. Selline lähenemisviis aitab saavutada stabiilsustunnet, sest võimu teostamine tsiviilkontekstis annab tunnetuse hariliku elukorralduse jätkumisest. Kuid ametkondadeülene lähenemine võib seada ka piiranguid. Edu mõõdupuu ei ole mitte osalevate ametkondade hulk, vaid nende koostöö kvaliteet; ametkondade kaasatõmbamine ei tohi saada eesmärgiks iseeneses. Ette võib tulla erinevat riskitaju, konkureerivaid ressursiprioriteete, keeleraskusi, erinevusi püsitoimingutes, ebakõlasid organisatsioonikultuuris, vastutuse delegeerimises ja eesmärkides. Isegi ühise strateegilise eesmärgi puhul esinevad eelnimetatud potentsiaalsed probleemiallikad, mis võivad mõjuda ühistegevusele ebasoodsalt.

Lõimitud ja koostöine planeerimine. Üks tõhusa ametkondadeülese lähenemise proovikive on organisatsioonide erinevad planeerimisprotseduurid, suhtumised info jagamise ja ettevalmistusajad. Sõjaväelised ülemad ja staabid ei tohi pidada enesestmõistetavaks, et teised osalised nende sõjaväelisi protseduure mõistavad ja aktsepteerivad. Planeerimine võib hõlmata kombinatsiooni sõjaväelistest ja muudest meetoditest. Selline koostöine või lõimitud planeerimine saab võitu hierarhilisest jäikusest ning suurendab samameelsust ja jõupingutuste ühtsust.

Operatsioonide ametkondadeülene mõõde

Ametkondadeülene ja ametkondadevaheline koostegutsemine. Ametkondadeülene tegutsemine on sihtotstarbeline kokkulepe kahe või enama ametkonna või organisatsiooni ühiseks tegevuseks, millel on selgelt üks kindel juht. Ametkondadevaheline tegevus määratleb tavaliselt ainult juhtpanustaja, mitte juhtiva organisatsiooni, seega ei pruugi kavatsuse selgus olla nii kergesti eristatav kui ühe organisatsiooni või ametkonna või ametkondadeülese operatsiooni puhul. Kuigi operatsiooni eesmärkide elluviimisel on nii ametkondadeüleses kui ka ametkondadevahelises koostöös palju ühisjooni, tuleb juhtimise seisukohalt sisse erisus. Esimesel juhul saavutatakse juhtimisühtsus (*unity of command*), teisel juhul eesmärgi ühtsus (*unity of purpose*). Eesti poliitiline kurs on laiapindsele riigikaitsele näeb ette, et enamik suuremaid Kaitseliidu osalusega operatsioone sooritatakse ametkondadeüleses koosseisus, mida juhivad Vabariigi Valitsuse määratud juht. Tulenevalt Eesti Vabariigis kehtivast koalitsioonipõhisest demokraatlikust valitsemisprintsist on praktikas siiski pigem rakendatav ametkondadevaheline koostöö. Arvestada tuleb, et lisaks nõutava kriitilise massi tagamisele toob ametkondadeülene tegutsemine kaasa sisemised vastuolud ja kujundab kogu operatsiooni käsitust, kuid nüüdisaegsetes oludes on see peaaegu möödapääsmatu, mistõttu juhtidele ja juhiks olemisele esitatavad nõuded, mida käsitletakse täpsemini peatükis „Operatsioonide juhtimine“, on kriitilise tähtsusega. Nii ametkondadeülele kui ka -vahelisel tegutsemisel on oma eelised ja hind. Operatsiooni igas etapis on tähtis ametkondade erimeelsused lahendada, et säiliks strateegiliste eesmärkide, viiside ja vahendite kooskõla.

PROJEKT

a. **Eelised.** Ametkondadeüleles operatsioonis osalemine annab selle liikmetele arvamuse- ja hääleõiguse, võimaluse sõna sekka öelda ja mõju avaldada, st mitte ainult operatsioonil kaasa lüüa, vaid seda ka riiklikes huvides kujundada. Osalemine tagab esindatuse käsuliinis, jõupingutuste ühtsuse ja säästlikkuse ning ühise eesmärgi, mis toetab seaduslikkust ja võimaldab juurdepääsu võimetele ja massile, riskide jagamist ning osasaamist eduka operatsiooni tulemustest. Ametkondadeüleled ja -vahelised operatsioonid koondavad ressursse ja võimaldavad paindlikkust, milleks enamik ametkondi pole üksinda suutelised.

b. **Hind.** Ametkondadeülene või -vaheline tegutsemine tähendab osalemist riskide jagamisel ja nõuab koostegutsemisvõimet, mille saavutamine võib osutuda aeganõudvaks. **Kaitseliidu osalus ametkondadevahelises operatsioonis võib lahjendada sõjalisi prioriteete, kuid samas luua heidutust ja preventiivset strateegilist efekti.** Ressursside panustamine ametkondadeülelesse koostöösse piirab muude ülesannete täitmise vabadust, kuid selle mõju tuleb tasakaalustada planeerimisprotsessi abil julgeolekuolukorrale vastavate prioriteetide seadmisega ja jaotada ka ressursi vastavalt. Väikeriigi ametkondade võimete riskkasutus on praktiliselt ainuvõimalik viis riigi eesmärkide ja huvide saavutamiseks. Professionaalsust ja sügavat üksteisemõistmist tugevdaval juhtimisel rajanev kollektiivne pingutus on väikeriigi võimalus saavutada suurem lahinguvõime, kui seda eeldab ressursside ja sõjaliste võimete aritmeetiline summa.¹¹

Laiapindne käsitlus

Ametkondadeüleste ja -vaheliste operatsioonide juhtimine tekitab sageli vaidlusi, sest just võimuvahetuste puhul joonistuvad selgelt välja sellised tegurid nagu erinevad ametkondlikud huvid ja iga liikme osalustasemest johtuv mõjuvõim. Käesolev alljaotis toob välja erinevused ühe organisatsiooni ja ametkondadeülese juhtimise vahel, samuti selle, kuidas need peaksid teoreetiliselt koos eksisteerima. Kaitseliidu unikaalne olemus ja ülesehitus võib luua olukorra, kus organisatsioon asetub kahte paralleelsesesse – sõjalisse ja sisekaitse – käsuliini. Sellise olukorra korraldamiseks on seadusega reguleeritud Kaitseliidu ülema, peastaabi ülema ja malevapealike „kahe mütsi“ staatus ja roll.

Ametkondadeüleste ja -vaheliste operatsioonide juhtimine

Ametkondadeülene operatsioon viiakse läbi kas kindlaks kujunenud, eelplaneeritud või *ad hoc* tekkivad olukordade lahendamiseks. Sellisel juhul panustab Kaitseliit oma üksusi ja võimeid ning saab vastu proportsionaalse esindatuse käsuliinis. Tõenäoliselt on sõnaõigus ja otsustusvabadus otseses sõltuvuses üksuste ja võimete panustamisest. Lisaks tahab iga organisatsioon säilitada teatud sõltumatu võimu oma üksuste üle ega panusta neid seetõttu kunagi tingimusteta, mis iseenesest on põhiülesandekeskse juhtimise toimimise eeltingimus, sest selles juhtimisstiilis valib iga juht meetodi, kuidas talle usaldatud ülesanne täita. Ametkondadeülese operatsiooni teostamisel võivad osalejatel olla organisatsioonist tulenevad erinevused – näiteks võib erineda organisatsiooni toetuse tase –, ent kindlasti ka operatsioonilised erinevused (näiteks jõukasutusreeglites). Need erinevused võivad põhjustada hõõrdumisi, mis võimenduvad, kui panustajad üritavad säilitada tugevaid ametkondlikke käsuliine. **Kui sõjalist riigivõimu teostamise vahendit saaks**

¹¹ Kiili, Meelis. Väikeriigi laiapindsest ja läbipõimunud riigikaitsest. Sõdur 6, 2014. Lk 13.

PROJEKT

rakendada poliitilises vaakumis, dikteeriks loogika operatsioonis osalejate täieliku allutamise kõige tõhusamale võimalikule ühtsele käsuliinile, kuid tegelikkus on tavaliselt sootuks teistsugune.

Vastuolud Kaitseliidu topeltrolli rakendamisel

Paralleelsete käsuliinide eksisteerimisel, isegi kui need oleksid täiuslikult joondatud, on vastuolude tekkimine paratamatu. Kuid neid vastuolusid saab lahendada täiendava käsituse rakendamisega. Leppides tõsiasjaga, et Kaitseliitu ei saa täies ulatuses anda kellegi ainualluvusse ka sõjaajal, on tähtis tagada, et Kaitseliidu panust – üksusi, taktikalisi ülemaid, operatsioonitasandi ülemaid ja staape – saaks tõhusalt kasutada, ilma et sõjalise või sisekaitse juhtidel kaoks vastutus ja huvi. Selleks on vaja lähenemist, mis määraks täpselt, kuidas ametkonna ja ametkondadeüleused käsuliinid saaksid toimida koos, teeks selgeks juhtimiselementide samaväärsuse ning looks nende vahele tugevad sidemed.

Kuna koostöö eeldab selliseid omadusi nagu isetus, pühendumine ühisele eesmärgile, suhtumise suuremeelsus ja vastastikune usaldus, on lihtne mõista, et ametkondadeülese juhtimise tegelik ühtsus sõltub otseselt üksikisikutest. See hõlmab inimlikku võrdsustamist, mida tuleb järgida päevast päeva. Hädavajalikud on kannatlikkus, sallivus, siirus, täielik ausus kõikides tegemistes (eriti teiste ametkondade esindajate suhtes) ja vankumatus.

Kaitseliidu juhtimine ametkonnaüleses keskkonnas

Kaitseliidu ülem lõimib Kaitseliidu panuse ametkondadeülesesse struktuuri, nõustab ja mõjutab Kaitseväge juhatajat ning sisekaitseülemat, rakendab laiapindse lähenemise põhimõtteid ja piiranguid ning tal on lõplik vastutus Kaitseliidu tegevuse eest. Tal on ka õigus käia välja keeldumise „punane kaart“, kuid selle võimalikkus tuleb selgeks teha juba enne kampaania algust. Kui Kaitseliidu panus on piisavalt kaalukas, võib ülem täita kõrget ametikohta ametkonnaüleses käsuliinis. Kaitseliidu ülemal peavad olema sellised volitused ja paigutus, et need tagaksid liidriks olemine ja järelevalve kogu struktuuri ulatuses. See eeldab staapi, millel on võimekas isikkoosseis ja kindel side. Kaitseliidu ülema ülesanded on mõjutada, juhatada, toetada ja teavitada.

a. **Mõjutada** selleks, et:

- 1) kujundada koostatavaid plaane, kasutades selleks mh tihedaid isiklikke sidemeid;
- 2) nõustada ametkondadeülest juhti Kaitseliidu võimete asjus;
- 3) tuvastada ja lahendada Kaitseliidu strateegilised ja operatsioonilised riskid;
- 4) hoida sidemeid ametkonnaüleste partneritega, et soodustada jõupingutuste ühtsust.

b. **Juhatada** selleks, et:

- 1) teostada Kaitseliidu üksuste juhtimist ning suunata nende kasutamist vastavalt operatsiooni dünaamikale ja julgeolekuolukorrale;
- 2) dekonfliktida, seada eelisjärjekorda ja suunata Kaitseliidu üksuste lõimimist ametkondadeülesesse sihtstruktuuri;
- 3) tagada, et üksustel oleks olemas piisav kestlikkusvõime;
- 4) kehtestada ja koordineerida väekaitsepõhimõtteid.

c. **Toetada** selleks, et:

PROJEKT

- 1) luua ja säilitada ametkondadeülest sidusust ja jõupingutuste ühtsust;
 - 2) aidata kaasa Kaitseliidu panuse lõimimisele strateegilise luure struktuuridesse.
- d. **Teavitada** selleks, et:
- 1) esitada strateegiline põhjendus Kaitseliidu edasiste panustamiste tarbeks ja aidata luua tingimusi pikaajaliste eesmärkide saavutamiseks;
 - 2) kanda ette taktika- ja operatsioonitasandi arengutest, sealhulgas ohtudest strateegilistele eesmärkidele.

Ametkondadeülese koostöö põhimõtted

Ametkondadeülene tõhus koostoime ja koostöö rajaneb alljärgnevatel põhimõtetel.

- a. **Tihedad sidemed.** Toimivad isiklikud suhted juhtide vahel mõjutavad ametkondadeülest koostööd kõikidel tasanditel. Ülemad peavad püüdma luua omavahel siiraid ja tugevaid suhteid.
- b. **Austus.** Vastastikune austus osaliste ametialaste võimete, organisatsioonikultuuri, ja väärtuste vastu tugevdab sidemeid. Nende aspektide mõistmine ja austamine tugevdab ametkonnaülest sidusust.
- c. **Teadmised.** Partnerite doktriini, võimete ja püüdluste mõistmisele kulutatud aeg tasub end ära. Tähtis on anda üksustele nende püüdlustele vastav ja võimetega arvestav roll.
- d. **Kannatlikkus.** Arvamuste, vaatenurkade ja arusaamade erinevus on küll loomulik, kuid võib tekitada vastuolusid. Vastastikusele usaldusele ja austusele rajatud kannatlik lähenemine koos tõhusa koostööga nõuab küll aega, kuid kannab lõpuks vilja.